

{međunarodna konferencija o dvorcima}

HRVATSKA – ZEMLJA TISUĆU DVORACA

Pišu Bojana Bojanić OBAD ŠĆITAROCI i Mladen OBAD ŠĆITAROCI

Fotografije Aquis i Saša Novković

NA TLU HRVATSKE DUGA JE TRADICIJA IZGRADNJE DVORACA, UTVRĐENIH DVORACA (BURGOVA, ZAMKOVA, PLEMIČKIH GRADOVA) VILA I LJETNIKOVACA. TAKVE GRAĐEVINE PRATIMO OD

ANTIČKOGA (RIMSKOG) DOBA I OD TADA UZ VEĆE ILI MANJE IZMJENE NEPREKINUTO TRAJE DO DANAS. ZATO MOŽEMO GOVORITI O TRADICIJI STAROJ NAJMANJE DVA TISUĆLJEĆA. U TOM DUGOM VREMENSKOM RAZDOBLJU Taj poseban tip stambene arhitekture doživljavao je mijene ovisno o društveno-političkim prilikama. Kada su te prilike bile sigurne od neprijatelja i ratova grade se arhitektonski dopadljivi dvorci, vile i ljetnikovci u krajoliku, a u stoljećima nesigurnosti i ratovanja hladnim oružjem grade se utvrđeni dvorci zaštićeni nepristupačnim brježuljcima, opkopima ili teško svladivim močvarnim terenima.

Povijest ladanjske izgradnje na tlu Hrvatske počinje s RIMSKIM VILAMA (*villa rustica*) smještenim u lijepim krajolicima podalje od naselja, kakvih je u Hrvatskoj mnogo sačuvano u tragovima, barem 300-injak. Iako izuzetak u odnosu na druge rimske vile - Dioklecijanova palača u Splitu iz prijeloma 3. i 4. stoljeća sa svojim utvrđenim izgledom obilježava svojevrsni kraj ladanjskih rimskih vila i zbog nesigurnih vremena početak utvrđenih vila. Tijekom tisuću godina srednjega vijeka gradili su se FEUDALNI PLEMIČKI GRADOVI – UTVRĐENI DVORCI (zamkovi) smješteni najčešće na nepristupačnim vrhovima brežuljaka ili u nizinama okruženi opkopom s vodom. Takvih je srednjovjekovnih dvoraca na tlu Hrvatske zabilježeno oko 700. Mnogi od njih su nestali, nekima se zameo trag, rijetki su sačuvani u dobrom stanju, a većina su ruševine. Istodobno s talijanskim ranorenesansnim i renesansnim vilama na širem području Dubrovnika tijekom 15. i 16. stoljeća podižu se brojne vile, poznate pod imenom dubrovački RENESANSNI LJETNIKOVCI, koji se grade sve do početka 19. stoljeća. Od tada počinje njihovo zapuštanje da bi u 20. stoljeću dubrovački ljetnikovci doživjeli tragičnu sudbinu napuštanja, uništavanja i rušenja. Procjenjuje se da ih je u prvoj polovici 19. stoljeća bilo 300-tinjak, danas ih je sačuvano 70-ak (pretežito u ruševnom stanju), a samo 20-ak ih je u dobrom stanju. U sjevernoj Hrvatskoj od početka 17. sto-

ljeća grade se DVORCI. Tri stoljeća izgradnje dvoraca u sjevernoj Hrvatskoj slijedi tipologiju i kulturu dvorske arhitekture srednje Europe. Na području sjeverne Hrvatske izgrađeni su brojni dvorci – oko 300, mnogo ih se sačuvalo do danas, a malo ih je koji su u potpunosti nestali. Puno više je nestalo PLEMIČKIH KURIJA, često ne ostavljajući materijalnoga traga. STANCIJE u Istri možemo smatrati istarskom inačicom kontinentalnih dvoraca i kurija, a na tradiciji rimskih i renesansnih ladanjskih vila.

Iako su mnoge takve građevine nestale još uvijek je u cijeloj Hrvatskoj barem 1000 dvoraca. Tisuću dvoraca i tisuću otoka - za malenu i gospodarski slabiju Hrvatsku previše! Nažalost, tih tisuću dvoraca nije prepoznato s turističkog i razvojnog gledišta. Tisuću dvoraca stvara poteškoće jer ne postoji jasna strategija njihove revitalizacije i uključivanja u kulturni turizam, koji je ionako u Hrvatskoj tek u povojima, a turizam u kontinentalnoj Hrvatskoj potpuno je zanemaren. Takvo brojno naslijeđe dvoraca, kurija, utvrđenih dvoraca i renesansnih ljetnikovaca postavlja pred Hrvatsku velike obveze i odgovornost za očuvanje i prihvatljivo korištenje tih vrijednih kulturnih dobara.

Da bismo potaknuli osmišljene programe revitalizacije hrvatskih dvoraca za financiranje iz europskih predpristupnih i pristupnih fondova, a državne institucije pokrenuli iz višedesetljetne nezainteresiranosti za 1000 hrvatskih dvoraca – Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu u sklopu istraživačkog projekta «Urbanističko i pejzažno naslijeđe Hrvatske kao dio europske kulture», te marketinška tvrtka Aquis i menadžerska tvrtka CBBS iz Zagreba, a u suradnji s Europskim udruženjem dvoraca iz Bruxellesa organizirale su u Zagrebu 10. listopada 2008. međunarodnu konferenciju o dvorcima. Pod nazivom *Europska iskustva u revitalizaciji dvoraca i povijesnih zgrada / European succes stories in the revitalisation of castles and historic houses* prikazano je tragično stanje hrvatskih dvoraca i predstavljeni su brojni uspješni primjeri revitalizacije dvoraca u nekim europskim zemljama - Belgiji, Francuskoj, Velikoj Britaniji, Danskoj, Estoniji i Madarskoj. Konferencija je promovirala INICIJATIVU HRVATSKI DVORCI kojoj je cilj umrežiti sve zainteresirane, pokrenuti nadležne državne institucije koje bi trebale omogućiti izradu dugogodišnje strategije revitalizacije dvoraca, te potaknuti izradu konkretnih kreativnih programa kojima bi se moglo natjecati za novac predpristupnih i pristupnih EU fondova. Time bi put do novca za revitalizaciju 1000 hrvatskih dvoraca bio otvoren.

Gost i suorganizator konferencije bio je gospodin Ghislain d'Ursel, predsjednik Europske udruge dvoraca i povijesnih zgrada (Union of European Historic Houses Associations - UEHHA) sa sjedištem u Bruxellesu. Predstavio

u Zagrebu

{međunarodna konferencija o dvorcima}

u Zagrebu

[Ghislain d'Ursel, predsjednik EU Udruge dvoraca / Mirjana Žugec i Ghislain d'Ursel]

[Mladen Šitarović]

je tu krovnu organizaciju posvećenu očuvanju europske umjetničke i arhitektonske baštine – privatnih povijesnih zgrada (dvoraca), njihovih sadržaja, perivoja i posjeda koji predstavljaju gotovo 35% službeno registrirane baštine Europe. Udrugu čini 17 nacionalnih udruga od Lisabona do Stockholma te od Pariza do Praga. Zaštita i očuvanje privatnih posjeda, uključujući dvorce i slične povijesne zgrade i njihove perivoje, važan je dio europskoga kulturnog naslijeđa. Stoga Europsko udruženje dvoraca i povijesnih zgrada surađuje s vlasnicima širom Europe kako bi se prepoznali zajednički problemi te razvila učinkovita rješenja. Udruga promiče europsku suradnju u očuvanju dvoraca; nastoji osigurati kontinuitet dvoraca i njihovih perivoja kao živih organizama; potiče nacionalne vlade na pružanje potpora kroz javno-privatno partnerstvo; pomaže Europskoj uniji i Vijeću Europe u razvoju politike i prakse vezane uz arhitektonsku i prirodnu privatnu baštinu, posebice kroz projekte koji subvencioniraju europski izvori; pomaže udruženjima-članovima u njihovim istraživačkim projektima; pruža informacije i savjete o kulturnom turizmu vezanom uz dvorce i dr. Naporima udruge ostvaren je razvidni napredak u sveobuhvatnoj promjeni poreznih zakona koji se odnose na pitanja vlasništva nad kulturnim naslijeđem, kao najvažnijim čimbenikom za očuvanje i održivost dvoraca.

Organizatori konferencije nastoje pokrenuti revitalizaciju hrvatskih dvoraca tragom uspješnih europskih iskustava, te u suradnji s europskim organizacijama i institucijama. Izlaganja gostiju ukazali su na moguće putove rješenja problema temeljeći ih na osobnom dobrom iskustvu.

Ghislain d'Ursel ističe da revitalizacija dvoraca ovisi o stavu Vlade svake zemlje koja bi morala imati jasnu viziju i strategiju uključivanja dvoraca i drugih povijesnih zgrada u turistički i svekoliki razvoj zemlje, s poticajnom fiskalnom politikom. Osim Vlade važni su i svi drugi zainteresirani – tvrtke, gospodarstvo, sponzori i drugi subjekti koji za uloženi novac moraju biti oslobođeni poreza, kao što je to već praksa u mnogim razvijenim zemljama koje nemaju većih problema s dvorcima. Za uspješnu obnovu i revitalizaciju dvoraca najvažnije je privatno vlasništvo, uključujući i javno-privatno partnerstvo, jer bez motiviranosti za ulaganje novca u kontinuirano održavanje nema ni održivosti dvoraca. U nekim zemljama kao što je Belgija, država sufinancira obnovu dvoraca čak s 40 % troškova, a ostatak podmiruje vlasnik uz brojne donacije. Nakon obnove vlasnik se brine za održavanje dvorca uz obvezu povremenog otvaranja dvorca posjetiteljima i organiziranja kulturnih i drugih događanja.

Imre Sooäär, glazbenik, vlasnik dvorca i član Parlamenta Estonije smatra da je za uspješnu revitalizaciju dvorca nužna prepoznatljiva povijest, slikovita okolna priroda, lijep smještaj i dobra ideja. Kao i Hrvatska, Estonija ima 1000 dvoraca a prošla je s dvorcima sličan put kao i Hrvatska. Međutim, u Estoniji su vlasnici koji ulažu u obnovu dvorca oslobođeni poreza, udruga vlasnika dvoraca ima pravo davati amandmane na zakone koji utječu na život dvorca, osnovali su Studij restauracije na Arhitektonskom fakultetu da bi dugoročno osigurali stručnjake za obnovu tisuću estonskih dvoraca, ustanovili su nekoliko turističkih tura po dvorcima. Ministarstvo gospodarstva, regionalnog razvoja i turizma brine za provedbu strategije revitalizacije dvoraca. Sooäärov dvorac na otoku Muhu prvi je dvorac-hotel u Estoniji s 25 soba i jedan od 50 najboljih hotela te kategorije u Europi. Osim hotelskog smještaja dvorac nudi glazbene i kazališne festivale i druga brojna događanja. Nakon Muhua u Estoniji je uređeno 30-ak dvoraca hotela.

Arhitekt i vlasnik tvrtke za obnovu dvoraca Frants Frandsen iz Danske ističe tri bitna čimbenika za uspješan život dvorca: održiva obnova, održiva

{međunarodna konferencija o dvorcima}

buduća namjena i održivo gospodarenje dvorcem. Prihvatljivim namjenama smatra kulturna događanja, konferencije i hotelsku namjenu uz slikovit kraljolik. U Danskoj su vlasnici godišnje oslobođeni od poreza za iznos koji je potrošen na održavanje.

Margit Batthyány-Schmidt i Márta Derry predstavile su mađarske dvorce i njihove najnovije primjere revitalizacije, koji prolaze težak put kao i u Hrvatskoj. Posljednjih godina obnovljeno je nekoliko dvoraca s turističkom hotelskom namjenom.

Konferencija je bila dobro posjećena, te dovoljno poticajna za raspravu i razmjenu iskustava sa željom da se konačno pokrene obnova hrvatskih dvoraca. Međutim, postavlja se pitanje: ŠTO USPORAVA I ONEMOGUĆUJE OBNOVU HRVATSKIH DVORACA? Prenamjena dvoraca u Hrvatskoj usporena je jer se sve odvija spontano, a nije usmjereno i potaknuto smišljenom strategijom i programom na razini Države ili barem na razini regija. Nekoliko je glavnih razloga usporene prenamjene i revitalizacije dvoraca:

_ Zbog presporog rješavanja vlasništva u procesu denacionalizacije ne zna se tko je vlasnik mnogih dvoraca, a bez titulara vlasništva ne može doći ni do obnove.

_ Ne postoje financijske olakšice za obnovu i održavanje dvoraca što je uobičajeno u razvijenim europskim zemljama i bez čega ne može doći do ozbiljne obnove dvoraca.

_ Brojne su, komplicirane i dugotrajne procedure s brojnim preprekama u postupku obnove i revitalizacije dvoraca što usporava ili onemogućuje tijek obnove.

_ Malobrojni privatni vlasnici, kao i jedinice lokalne uprave i samouprave (županije, gradovi i općine) koji su često nositelji vlasništva – ne snalaze se, ne znaju kako krenuti, kako doći do projekta revitalizacije i do kreativnih ideja koje će osigurati održivost projekta.

_ Država ne samo da nema viziju i opću zamisao revitalizacije 1000 hrvatskih dvoraca koji bi mogli biti važan pokretač gospodarskog razvoja kontinentalne Hrvatske i brojnih malih lokalnih sredina, nego ni ne zna koji su dvorci u državnom vlasništvu što znači da se o njima niti ne brine. Opeka je najpoznatiji hrvatski primjer državne nebrige prema dvorcu koji je u državnom vlasništvu. Dvorac je zaštićen kao kulturno dobro, perivoj je zaštićen kao arboretum, a sve je već desetljećima u ruševnom i zapuštenom stanju. Koje li svrhe od takve birokratsko-formalne zaštite?

ŠTO JE PREDUVJET USPJEŠNE REVITALIZACIJE HRVATSKIH DVORACA I NJIHOVE UČINKOVITE ZAŠTITE? Uspješna revitalizacija dvoraca nije moguća bez sustavnoga vrjednovanja dvoraca (koje u Hrvatskoj ne postoji), te temeljem toga postavljene dugoročne strategije i programa obnove i revitalizacije – pri čemu treba posebno izdvojiti one dvorce i druge slične građevine koji imaju potencijal gospodarske samoodrživosti. To znači da se u prvoj etapi treba usmjeriti na one dvorce koji bi mogli nakon obnove biti brzi pokretači gospodarskog razvoja lokalne sredine i koji bi mogli svojim aktivnostima i namjenom osigurati dovoljno novca za samodržavanje. Revitalizaciju dvoraca ne smije se prepustiti spontanom procesu. Prvi korak treba napraviti Država, odnosno državne institucije, ponajprije Ministarstvo regionalnog razvoja, Ministarstvo turizma, Ministarstvo gospodarstva i Ministarstvo kulture. Taj prvi korak treba biti na tragu sljedećih postavki: napraviti strateški okvir revitalizacije, ubrzati rješavanje imovinsko-pravnih postupaka da se što prije dođe do titulara vlasnika, potaknuti kreativne turističke i kulturne programe u dvorcima, pokrenuti turističke putove po

{Gosti konferencije iz EU na izletu u Dvorcu Gornja Stubica}

{Predavači iz EU na konferenciji}

u Zagrebu

dvorcima, pokrenuti obnovu dvoraca-hotela, raznim poticajima zainteresirati ulagače u obnovu dvoraca i revitalizaciju njihova šireg prostora.

U Hrvatskoj treba pokrenuti sve one koji su zainteresirani ili bi morali biti zainteresirani za obnovu i revitalizaciju hrvatskih dvoraca – predstavnici nadležnih ministarstava, domaće i EU institucije, lokalna uprava i samouprava (županije, gradovi, općine), turistički i gospodarski subjekti, vlasnici dvoraca i oni koji bi to u postupcima koncesije željeli postati, domaći i strani fondovi, nevladine organizacije, predstavnici medija i dr. Jedino sveobuhvatnim pristupom - uz jasnu viziju i dugoročnu strategiju, kreativnim konkretnim programima, marketinški dobro osmišljenim nastupom, stvarnim poticajnim mjerama, te uz interes pojedinaca-vlasnika koji će biti motivirani za ulaganje golemog novca u obnovu, a koja ne će dovesti do financijskog neuspjeha već do nove gospodarske, prostorne i kulturalne vrijednosti. Jedino u takvom ozračju 1000 hrvatskih dvoraca imat će priliku za novi život. U suprotnom ostat će samo blijeda sjećanja, obezvrijeđen prostor i osiromašen kulturni krajolik Hrvatske. ☹

The union of european historic houses associations – UEHHA:

www.uehha.org

O konferenciji i Inicijativi hrvatski dvorci, kao i sve prezentacije možete vidjeti na: www.dvorci.hr /

Do sredine 20. stoljeća u hrvatskim se dvorcima živjelo i radilo, upravljalo se i gospodarilo posjedom, dvorci su bili žarišta i nositelji gospodarstva i kulture lokalne sredine.

Kraj Drugoga svjetskog rata prekinuo je život hrvatskih dvoraca. U desetljećima nakon rata vlasnici su protjerani, a dvorci su obezvrijeđeni, uništeni i prepušteni mirnom propadanju. Samo su neki sretniji dvorci bili sačuvani i obnovljeni.

Znanstvenim istraživanjima i tiskanjem knjiga krajem 20. stoljeća – najprije o zagorskim a onda i o slavonskim i drugim dvorcima – počinju se otkrivati zaboravljeni i gotovo politički zabranjeni dvorci. Mnogi se čude otkuda u Hrvatskoj toliko dvoraca i što se s njima događa.

U sklopu europskoga Interreg projekta Villas 2003.-2006. godine – koji je promovirao tezu o suvremenom korištenju i kreativnom upravljanju dvorcima kao pokretačima gospodarskog razvoja lokalne sredine – Hrvatska se suočava s činjenicom o tragičnom stanju hrvatskih dvoraca, te se šalje SOS poziv za zaboravljene i uništene hrvatske dvorce.

Na međunarodnoj konferenciji o dvorcima održanoj u Zagrebu 10. listopada 2008. predstavlja se INICIJATIVA HRVATSKI DVORCI – pokrenimo obnovu 1000 hrvatskih dvoraca tragom najboljih europskih iskustava, prepoznamo projekte od europskoga značenja s razvojnim potencijalom i mogućnostima za razvoj i potporu domaćih te EU sredstava i fondova.